

Summary of the These

*The Anglo-Corsican kingdom and its constitution:
1794-1796*

By Tandori Mária

Szeged
2005

A korzikai angol királyság és alkotmánya
Című PhD- dolgozat tézisei

Korzika története a magyar történeti kutatás fehér foltját képezi. Nemhogy kutatások, de publikációk sem születtek e mediterrán sziget történelméről hazánkban egészen az 1990-es évekig, amikor a Szegedi Tudományegyetem (előzőleg József Attila Tudományegyetem) történeti doktori iskolája felvállalta a Mediterráneum történetének kutatását. Először Jókai Rita kezdett a 19. századi korzikai Napóleon-kultusszal foglalkozni, később én találtam rá a korzikai angol királyság különös történetére.

A téma teljes ismeretlenségére jellemző, hogy az első szakirodalomra is véletlenül bukkantam, a források és a szakirodalom összegyűjtése pedig önmagában is végig egy nagy kaland volt: a források – bár publikáltak – nehezen hozzáférhetőek, és a témával az egész világon mindössze néhány történész foglalkozik. A kutatómunka egyik első, és végig legizgalmasabb kérdése az maradt, hogy mi ennek az ismeretlenségnek az oka. Erre természetesen rá lehet vágni egy sztereotip választ: kicsi sziget, és mindössze három év! Ha azonban úgy vetjük fel a kérdést, hogy a francia forradalmi háborúk első szakaszában az angol és francia hatalmi versengés egyik színteréről van szó, akkor mindjárt más megvilágításba kerül a történet. A francia forradalom történetéről, az első koalíciós háborúról, a jakobinus terrorról – és mellesleg Napóleon ifjúkoráról – elképesztő mennyiségű történeti irodalom porosodik a világ ezernyi nagy könyvtárának polcain. Ha azonban Korzika 1794 és 1796 közötti történetéről keresünk valamit, hirtelen légüres térben találjuk magunkat. Ha megnézzük a korszakkal foglalkozó nagy monográfiákat, pl. az Oxford és Cambridge History-sorozatok megfelelő köteteit, ezekben nem történik említés korzikai angol királyságról. Csupán két fél mondatban emlékeznek meg az eseményről: 1794-ben közlik, hogy az angolok elfoglalták Korzikát, aztán 1796-ban közlik, hogy a franciák visszafoglalták azt. Ennyi. Ugyancsak kimarad ez a történet a híres egykötetesekből, mint pl. Kenneth O’Morgan Oxford Illustrated History of England-ja, vagy pl. Churchill most magyarul is megjelent műve, Az angol ajkú népek története. Ezek még csak Korzika nevét sem említik. Ugyancsak nem említi a témát a francia forradalom korát tárgyaló francia történeti irodalom jelentős része sem, például Albert Mathiez, Albert Soboul, vagy Francois Furet könyve.

Korzika történelméről egy magyar olvasó legfeljebb töredékeket ismerhet, a Napóleon-életrajzok bevezetőiből. Ezekből szerezhetünk bizonyos ismereteket Korzika 18. századi szabadságharcáról, Pasquale Paoliról, a Bonaparte család történetéről. Ha azonban megnézzük a hazánkban hozzáférhető nagyobb Napóleon-monográfiákat, az 1794-1796 közötti korszakról egy szót sem tudhatunk meg. Ennek az az oka, hogy 1794 és 1796 között a Bonaparték már nem tartózkodtak Korzikán,

pontosabban a szigetről 1793 májusában számúzték őket, így ezekben az években nem vettek részt az eseményekben. Ahogy folytattam a keresgélést, egyre inkább megdöbbentett az a határozott hallgatás, amely az átfogó történelmi monográfiákban a korzikai angol érát övezte.

Az Olvasó joggal kifogásolhatja, hogy a történelmi bevezető aránytalanul hosszúra sikeredett. Ez igaz, ám az eseménytörténet ilyen részletes ismertetése egyrészt azért volt elkerülhetetlen, mert a magyar történelmi irodalomban Korzika története fehér folt maradt, és a pusztán eseménytörténet nem volt tudottnak tekinthető. Az események ismerete nélkül az állami élet egyes elemei sem érthetőek. Másrészt azért is szükséges volt az események ismertetése, mert magyarózatul szolgálnak arra a sajtósági tényre, hogy ezt a – nagyon izgalmas és szórakoztató – történelmi epizódot miért hanyagolja el egyként az angol, a francia és a korzikai történetírás: egyik szereplő nemzet számára sem volt ez egy sikertörténet. Dolgozatomban a korzikai történetírás hagyományaihoz igazodva a korzikaiakat teljes mértékben nemzetként tartom számon. A franciák számára azért esik ki történelmi tudatukból ez a három év, mert egyrészt akkor a sziget közjogilag nem tartozott Franciaországhoz, másrészt – bár hamarosan visszaszerezték a szigetet – nem szerettek arra emlékezni, hogy legősibb ellenségük, az angolok két évre mégiscsak kiverték onnan őket. Az angolok számára tulajdonképpen ugyanezért nem kedves a történet, hiszen őket meg a franciák kergették ki. Az angolok – bárhova keveredtek is a világban – mindenütt az elegáns, jótevő civilizátor szerepében látták magukat. Kénytelenek voltak azonban szembesülni azzal a ténnyel, hogy a korzikai lakosság szívét nem igazán sikerült megnyerniük, és alig egy évi országlás után elsöpörte őket a népharag. Ez nem illik bele az angolok világképébe. Ráadásul – ez még kellemetlenebbé teszi a dolgot – hatalmas anyagi áldozatokat is hoztak a szigetért, és (bár ez vitatott) lehet, hogy távlati terveik is voltak vele. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ez az angol politikai elitnek csak egy részére jellemző. Azok a whig körök, akik majd az angol alkotmány fő terjesztői lesznek, vagyis az 1793-ban a torykhoz pártoló whigek voltak Korzika iránt jó szándékkal. A radikális whigeket és a tory pártvezetést a sziget szemlátomást egyáltalán nem érdekelte. William Pitt miniszterelnök – akárcsak a brit közvélemény túlnyomó többsége - egyáltalán nem foglalkozott Korzika, sőt, a Mediterráneum ügyeivel sem.

A franciák és angolok ráadásul könnyen törlik kollektív emlékezetükből ezt a két évet, mert mindketten megegyezhettek abban, hogy egész nemzeti történelmük számára a korzikai dolgok még epizódnak is alig tekinthetők. A korzikaiak számára már nehezebben megkerülhető a dolog, de megoldják a problémát. A korzikai szerzők által írt, Korzika általános történetével foglalkozó könyvek egész terjedelmükből jó, ha 1-4 oldalban nagyjából

elbeszéli a történetet. Nekik pedig azért nem kedves ez a korszak, mert tulajdonképpen ők sem túl dicsteljesen keveredtek ide-oda a franciák és angolok között. 1793-94-ben a franciákat szidták-gyalázták, a franciabarátokat (pechjükre ide tartozott a Bonaparte család is) durva és kegyetlen módon elüldözték, 1794-ben extatikus lelkesedésükben mindent megígértek az angoloknak, aztán amikor az angolok tényleg elhitték, hogy a korzikaiak angol szabályok szerint akarnak élni, és kezdték bevezetni alkotmányos, finansziális, jogi rendelkezéseiket, a korzikaiak egy év múlva már az angolokat pocskondiázták. Aztán, hogy javítsanak helyzetükön, elkezdtek a franciákért lelkesedni, és – amikor már biztonságos mennyiségű francia katona volt a szigeten – kikergették a már amúgy is távozni akaró angolokat. A korzikai angol királyság története mindhárom szereplőjére nézve tulajdonképpen kemény kudarc volt, amit szépítgetni sem nagyon lehet. Van még egy nemzet, amely igényt tarthatna a korzikai történelemre, és ez Olaszország: amíg Genova létezett (1797-ig), addig folyamatosan fenntartotta igényét a szigetre. Az olasz állam is többször kifejezte abbéli nézetét, hogy a lakosság olasz eredete miatt a szigetnek nem Francia-, hanem Olaszországhoz kellene tartoznia. A legerőteljesebb ilyen hangok az 1920-as és 1930-as években hallatszottak, olasz irredenta körökből. Mivel azonban a korzikai lakosság, a több évszázados genovai uralom miatt hallani sem akar az olaszokról, 1945 után az olasz állam levette a kezét a szigetországról. A korzikaiak mélységesen megsértődnek, ha a turista Ajaccio nevét olaszosan ejti, hallani sem akarnak Olaszországról, és ez a viszony kölcsönös. Ennek viszont az a sajátos következménye, hogy Olaszország a saját nemzeti történelméből immár kiejti Korzikát, (visszamenőleg, a középkorra vonatkozólag is), a francia nemzeti történetben pedig 1768 óta is csak rendkívül periferikusan van jelen. Így Korzika tulajdonképpen kiesik mindkét olyan nagy nemzet történelmi tudatából, amelyhez tartozhatna.

A dolgozat témájával kapcsolatos szakirodalom első csoportját a Korzika általános történetével foglalkozó művek alkotják. Kissé tudálékosan ezeket érdemes rögtön két csoportra osztani: aszerint, hogy korzikai, illetve nem korzikai szerző alkotta őket. Különbség a személyes megközelítésben van. Ha a szerző nem korzikai, akkor a források alapján igyekszik tárgyilagosan és történetileg arányosan haladva bemutatni a sziget történelmét, a fontosabb csomópontokra és személyekre koncentrálna. Ebbe a sorba illeszkedik pl. Caird könyve, vagy Dorothy Carrington sajátos esszéje (Granite Island). Ha az író korzikai, akkor műve általában sajátos aránytalanságot mutat: először is, nem rejti véka alá szimpátiáját különféle korszakok és személyek iránt, másrészt egyfajta személyes- illetve családtörténetet ír: ha a szerzőt Graziani-nak hívják, akkor nagy

valószínűséggel lehet fogadni arra, hogy Korzika története során külön kiemeli a Graziani nevű falusi tisztviselők történelmi ténykedését - akikről mondjuk egy más vezetéknevű szerző egy szót sem ír, és viszont. A könyv ettől eltekintve lehet nagyon adatgazdag és érdekes, és ez a személyes vonatkozás tulajdonképpen nem csökkenti értékét, de mindenképpen egy sajátos helyi színezettel gazdagítja azt. A régi klán-hagyományoknak köszönhető egyébként, hogy minden korzikai lelkes amatőr genealógus is egyben, a családok több száz évre visszamenőleg számon tartják a családfát és a rokonsági kapcsolatokat, és a 18. század történelmi eseményei kapcsán általában pontosan tudják, hogy melyik ősük merrefelé ténykedett akkoriban. Így egy korzikai történész számára a sziget története óhatatlanul is egyfajta családtörténet, személyes elfoglaltságokkal. (A teljes igazság kedvéért érdemes ezt a megjegyzést azzal kiegészíteni, hogy ez nem kizárólag korzikai sajátosság: a svájci-olasz Sismondi a genovai és pisai történelem kapcsán szintén kihangsúlyozza a Sismondi nevű személyek történelmi érdemeit.) Az általános Korzika-történetek között nagy minőségi különbségek vannak igényesség tekintetében: Vergé-Franceschi műve és Pomponi *Mémorial des corses*-sorozata például komoly történészi gyűjtő- és kutatómunka eredményei, míg a négy (!) különböző kiadásban megjelent *Que sais-je – kötet (Histoire de la Corse)* felületes, ismeretterjesztésre is csak nagy általánosságban használható könyvecske. A jelentősebb monográfiák közül kiemelhetjük Jean-Victor Angelini, René Emmanueli, René Sédillot könyveit. Ezek az általános Korzika-történeti könyvek a korzikai angol királyság időszakáról csupán 2-3 oldalban tesznek említést, és tulajdonképpen semmi érdemleges újat nem állapítanak meg.

Több reménnyel fordulhatunk a szűkebb korszakkal foglalkozó Korzika-történeti monográfiák felé. Mivel Korzika történelmében a 18. század volt az egyik „nagy korszak”, elég sok szerző van, aki köteteket, vagy legalább cikkeket szentel a témának. Fentebb már jeleztük, hogy ezzel az 1794 és 1796 közötti három évvel arányaiban is kevés irodalom foglalkozik, sokkal népszerűbb Paoli 1755 és 1769 közötti országglásának története, de még a francia uralom két időszaka (1769-1793, ill. 1796-) is. Az utóbbi évtizedek új kutatási eredményei is inkább az Ancien Regime időszakának politikai és elsősorban gazdasági kérdéseivel kapcsolatban születtek. (Gondolok itt – a teljesség igénye nélkül - René Emmanueli és Francis Pomponi műveire.) Érdekes jelenség, hogy a korzikai szerzők, akik „helyben kapják” a bastiai és ajaccioi levéltár teljes anyagát, már évtizedek óta jobbra csak rész-tanulmányokkal lépnek elő, és új kutatási eredményeik a korzikai útfelújítások és malomépítések ismertetésére korlátozódnak. A korszakra vonatkozó, átfogó munkákat elsősorban külföldi (főleg angolszász) történészekről kapjuk. Régebbi példaként utalnék a már említett Caird-ra és Holland Rose-ra, kortársaink közül pedig Tadd E. Hall, Desmond Gregory és John McErlain nagy monográfiáira. A külföldi szerzők közül kivételes

hely illeti meg Dorothy Carringtont, aki számos résztanulmánya mellett elsőként publikált szisztematikus forrásközlést a londoni állami levéltár (Public Record Office) Korzikát illető anyagából, és írt egy nagy monográfiát is Granite Island címen, ez azonban nem egy szisztematikus-kronologikus Korzika-történet, hanem egy szubjektív útirajzba ömlesztett történelmi-országismereti esszé-válogatás.

Szorosan a korzikai angol királyság időszakával is kisebb tanulmányok foglalkoznak elsősorban. Itt kiemelném Pierre Tomi, Francis Beretti, Francois Casta, Jean-Yves Coppolani, Antoine Graziani nevét, Rafaele Ricottit és a fentebb már említett McErlean-t, akik – igaz, hogy csak röviden, néhány rövidebb tanulmányban – de figyelmet szenteltek az 1794-es alkotmánynak is. Sajnos, ezek a tanulmányok az eseménytörténet újratárgyalása mellett nagyrészt csak az alkotmány rövid tárgyi ismertetésére szorítkoznak. A szakirodalom kapcsán ismét utalnék a fenti megállapításra, miszerint Korzika mindenhol „kiesik”: Az angol alkotmány Mediterráneumbeli hatásáról szóló ezer oldalas konferenciakötetben, melynek döntő többségét olasz történészek az olasz alkotmányokról állították össze, mindössze egy fél (!) tanulmány foglalkozik a korzikai 1794-es példával. Az aránytalanság egészen meghökkentő.

A korszakra vonatkozó forrásokról elsősorban azt lehet megállapítani, hogy ami belőlük fontos és meghatározó jelentőségű, azt egy lelkes korzikai lokálpatrióta, Letteron abbé már a 19. század végén publikálta. E célból egy folyóiratot is alapítottak a korzikai értelmiségiek: a Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse (a továbbiakban: BSSHNC) számos érdekes botanikai, zoológiai, nyelvészeti, folklorisztikai cikke mellett az 1880-1890-es években sorra hozta le a régi korzikai törvénykönyv (Libro rosso) szövegrészeit, egy fontos válogatást a korzikai angol parlament jegyzőkönyveiből (Procés-verbaux des séances du parlement anglo-corse - először eredeti olasz nyelven, majd harminc év múlva franciára fordítva is), Paoli leveleit, részletekben, amikor éppen felbukkant valahol egy újabb adag. De felderítették Frederick North államtitkári levelezését, (Gouvernement anglo-corse: correspondance du secrétaire d'état Frederic North avec les autorités administratives de la Corse), Sir Gilbert Elliot alkirály levelezését (Correspondance de Sir Gilbert Elliot, Vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais /trad. Par Sébastien de Caraffa. Bastia, Ollagnier, 1892., illetve Life and letters of Sir Gilbert Elliot, First Earl of Minto from 1751 to 1806 /ed. Countess of Minto. Vol. 2-3. London, Longmans, Green and Co., 1874.), a különféle válogatások törzsanyaga azonban lényegében azonos iratokból áll). Elliot levelezésének fontos része egyébként (legalábbis levéltári utalás formájában) megismétlődik Carrington fentebb említett forrás-

publikációjában is. Az angol időszakra vonatkozóan – elsősorban hadtörténeti szempontból – fontosak az angol katonák levelezései is: Sir John Moore és Charles Stuart irományait emelném ki. Korzika történelmi forrásait tehát már a 19. század végétől folyamatosan adták ki, nem is egy nyelven, ami a kutatást nagyon megkönnyíti. A korzikai angol királyság történetét tehát publikált források alapján fel lehet dolgozni. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a BSSHNC-nek éppen ezek a régi, forrásközlő kötetei rendkívül korlátozottan hozzáférhetőek: a két korzikai levéltáron (Ajaccio, Bastia) kívül lényegében csak ugyanezen városok könyvtáraiban, és a cortei egyetemen vannak meg, ezen kívül csak véletlenszerűen lehet hozzájuk jutni. Tehát, bár a forrás hivatalosan publikált, mégis Korzikára kell utazni, hogy hozzáférhessen a kutató. Fontos további publikált forrás James Boswell Korzikai útinaplója, mert ez ugyan az 1760-as években készült, a korabeli Anglia Korzika-képét azonban döntően befolyásolta, és máig hatóan eleven képet ad a sziget akkori állapotáról, illetve Paoli személyiségéről. Máig fontos forrásközlést jelentenek Frédéric Masson Napóleon-kötetei: ezek közlik a császár korzikai ifjúkorára, illetve családjára vonatkozó adatokat, iratokat. Ezeknek egy válogatása magyarul is olvasható, Jókai Rita tolmácsolásában.

A források tanulmányozásával kapcsolatban érdemes röviden kitérni a nyelvi kérdésre. Az imént utaltunk arra, hogy Korzika 18. századi (és korábbi) történetére vonatkozó források olasz nyelven íródtak. (A 17. század előtti időkben természetesen nagyobb részt latin nyelven, de a 17-18. században már a törvénykönyvek és a kormányzói levelezések is olaszul.) Az írásbeliség nyelve a későbbi irodalmi-toszkán, hiszen az állami vezetők genovai uraságok voltak, akik valamely híres északolasz egyetemre jártak. A korzikai előkelőségek szintén: így az írott korzikai-olasz nyelv azonos a toszkánal. A nép nyelve azonban nyelvjárásokra tagolódott, a toszkánál zártabb hangokkal (az a szó, ami az olaszban o-ra végződik, a korzikaiban u-ra). Ez a sajátosság azonban csak az 1970-es évek óta, korzikai szerző által írt történeti munkákban jön elő: ezek használják szisztematikusan a személy- és helynevek esetében a korzikai alakot (pl.: Ajaccio helyett Ajaziu, Bonifacio helyett Bonifaziu, stb.) Az 1769 és 1794 közötti, illetve 1796 utáni időszak hivatalos nyelve a francia, az ekkori iratok franciául készültek, de a nép sokáig nem tanulta meg a nyelvet, tehát az igazgatás helyi szinten az 1800-as évek elejéig olaszul folyt. Az angol időszak sajátos helyzetet jelent: az angol vezetők, Elliot és North tudtak olaszul, franciául is, és zökkenőmentesen átálltak előbb a francia, majd az olasz nyelvű levelezésre, adminisztrációra. Ezt már csak azért is kénytelenek voltak megtenni, mert a korzikai vezetők között csupán Paoli tudott angolul (Pozzo di Borgo is tudott, de kevesebbet). Így az angol éra dokumentumai olasz nyelven születtek meg, és az angol levéltárba is így kerültek be: angolul

csak a magánjellegű feljegyzések, illetve a Lord Portlanddel, a brit kormánnyal folyó levelezés történt. Egyébként a Mediterráneumban az olasz kiválóan bevált közvetítő nyelvként: ezt a nyelvet az angolok nemcsak Korzikán, hanem majd Szardínián, Szicílián, Máltán, sőt, a (régebben velencei fennhatóság alatt volt) Jón-szigeteken is államnyelvként használták.

A szakirodalom – a szerző nemzeti hovatartozásától függően – olasz, francia, angol, és legújabban korzikai formában közli a földrajzi- és személyneveket, illetve a szakkifejezéseket. Ez olykor zavaró is lehet: a francia és angol szövegekben St Florent kikötőjének olasz neve San Fiorenzo, korzikaiul pedig San Fiorenziu. A sziget délnyugati részét Di lá dai Monti, Oltremonti néven nevezi az olasz, Au delá des monts néven a francia irodalom. Livorno kikötőjének francia neve Livourne, az angolok viszont Leghorn néven említik. Az elnevezések vitathatók, jelen dolgozatban az olasz névalakokat használjuk, történeti okokból: 1794-ben a korzikai lakosság túlnyomó többsége, valamint az állami iratok is ezen a néven említették azokat.

Korzika alkotmányával foglalkozni nem lehet Genova megkerülésével. Az egész régi korzikai államiság nem érthető meg az anyaállam (más felfogás szerint a gyarmatosító) Genova állami működésének ismerete nélkül. Ez pedig elválaszthatatlan Észak-Itália városállamainak történelmétől. Genova történetével kapcsolatban két nagy történeti munkára (Federico Donaver: *Storia di Genova. Genova: Lanterna, 1970.*, illetve Teofilo Ossian De Negri: *Storia di Genova. Milano, Aldo Martello, 1968.*) utalnék, a számos rész-tanulmány közül pedig a legizgalmasabb társadalom- és politika-történeti tanulmányokat Jacques Heers-nek köszönhetjük.

A dolgozat alkotmánnyal foglalkozó részéhez van is és nincs is irodalom. A korzikai alkotmányokhoz alig. Ange Moretti Rousseau alkotmánytervezetéről szóló művében ad egy frappáns korzikai alkotmány-történetet, Mathieu Fontana disszertációja az 1755-ös alkotmánnyal foglalkozik, Francis Pomponinak van egy remek tanulmánya az 1793-1794-es időszakról, (Pomponi, Francis: *Les temps du „governo provvisorio” juin 1793-octobre 1794 = Sardegna e Corsica, 45-66. p.*) az 1794-es alkotmányról Dorothy Carrington, John McErlain, Desmond Gregory és Rafaele Ricotti írt rövidebb áttekintő cikkeket, de nem szisztematikus tanulmányokat. A korabeli angol és francia alkotmánnyal azonban számos publikáció foglalkozik, ezekre az adott helyen utalást teszünk.

Dolgozatom céljául elsőként azt tűztem ki, hogy – magyarul először – röviden ismertessem a korzikai angol királyság rövid, ám eseményekben és érdekességekben bővelkedő történetét. Ez a szövegrész valójában nem tudományos újdonság, az eseménytörténet lényegét már Maurice Jollivet

illetve John Holland Rose ismertették az 1890-es illetve 1920-as években, kiegészíteni azt legfeljebb apróságokkal sikerült. Ez dolgozatomnak egy hosszúra nyúlt bevezetője lesz, amely azonban megkerülhetetlen, hiszen ez a történet magyar olvasó számára teljesen ismeretlen. Az eseménytörténet kapcsán részletesebben kitértünk Korzika 18. századi szabadságharcának eseményeire, és a sziget társadalmi helyzetére, mely számos egyedi sajátosságot hordoz. Az előzményekhez tartozik az angolok mediterráneumi szerepvállalásának története is.

Dolgozatom legfőbb témája a korzikai angol királyság államának rövid története, annak működésének, alkotmányának elemzése, melyet ilyen alaposággal még nem végzett el senki. Amennyire a források lehetővé teszik, áttekintjük a korzikai hagyományok, az ún. történeti alkotmány részleteit, melynek legfontosabb elemei az archaikus népgyűlés, a veduta, illetve az abból kialakult képviseleti országgyűlés, a consulta működése. A korzikai hagyományok többi különleges elemére is kitérünk, ezek – csak címszó-szerű felsorolásban – a Terra di Comune, a Dodici, az ősi önkormányzati rendszer, a pievék, valamint a korzikai társadalomnak olyan sajnálatos, de rendkívül maradandó hagyománya, mint a vendetta. A genovai város és birodalom működését is részletesen tárgyaljuk, különös tekintettel a kormányzó és a korzikai nép több évszázados viszonyára. Korzika 18. századi szabadságharca kapcsán részletesen elemezzük a különféle alkotmányos rendezéseket és politikai változásokat. A legfontosabb dokumentumokat a dolgozat függelékében közöljük. Ebből az időszakból pl. az 1736-os királyválasztási szerződést, illetve az 1755-ös alkotmányt. A francia Ancien Regime időszakából bemutatjuk azt a nagyívű átalakítási munkát, mellyel a francia hatóságok modernizálni törekedtek a szigetet, részletezzük a rendi struktúra bevezetésének módszereit és nehézségeit. Ennek során kihangsúlyozzuk, hogy Franciaország nem törekedett a sziget teljes beolvasztására, elég tekintélyes teret engedett a régi önkormányzati hagyományok továbbélésének. Ezt követően megvizsgáljuk, hogy a francia forradalom rövid pár éve milyen jelentős befolyást gyakorolt a korzikai politikai rendszerre, és melyek voltak a struktúra azon elemei, melyek a függetlenség kikiáltása (1793) után is fennmaradtak. Itt elsősorban az alkotmányosság és az emberi jogok bizonyos témaköreire utalhatunk. Végül sorra vesszük, hogy az angol érában melyek voltak az angol alkotmányos rend azon elemei, melyeket a korzikai törvényhozók átvettek, és meghonosítani próbáltak a szigeten. Ezek közül néhány: a cenzusos választások, a parlament működése, az alkirályi jogkör, a sajtószabadság, a Habeas Corpus elve, a vallási tolerancia és az esküdtszék.

A dolgozat az időrendi áttekintés mellett valójában tematikus sorrendben veszi a főbb hatalmi ágakra vonatkozó adatokat, egyenként is történeti áttekintés mellékelve. A helyhatóságok, a törvényhozó-, végrehajtó- és bírói hatalom mellett – az angolszász alkotmányelemzések szokásait követve –

megvizsgáljuk az állami élet egyéb aspektusait is, úgymint az emberi jogok kérdése, a vallás, a hadsereg, a gazdaság és a pénzügyek, végül a külpolitika.

Ezek a vizsgálatok adják a dolgozat legfőbb eredményét: ilyen sok szempontot felölelő, a különféle jogrendszereket egyenlő rangú forrásként vizsgáló elemzés alá még senki sem vette a korzikai állam 18. századi fejlődését.

Dolgozatom járulékos céljának azt tekintetem, hogy Korzika és Anglia különös unióját ne csak egy bizarr történelmi epizódként mutassam be, hanem - még ha ez most kissé nagyképpen hat is – méltó helyére állítsam az egyetemes alkotmány-történelemben, kiemelve előremutató vonásait.

A korzikai alkotmányosság története csúcspontjának legtöbbször az 1755-ös, Paoli-féle alkotmányt tartják. A legpontosabban megfogalmazott, legcéltudatosabb és legmodernebb alkotmányt mégis a brit uralom hozta meg Korzika számára. Ez az alkotmány azonban nem eléggé vette tekintetbe a korzikaiak különleges, archaikus szabadságjogait és szokásait, ezért – minden modernsége ellenére – semmiféle tartós hatást nem tudott gyakorolni sem Korzika politikai fejlődése, sem a nép emlékezete számára. Az alkotmány maga egy különleges kísérlet volt: a 18-19. század fordulóján, whig körökből kirajzó „alkotmányos hittérítő” mozgalom első műve. Ezt az elnevezést jobb híján találtam ki erre a mozgalomra, amely nem valamiféle szervezett intézmény volt, inkább jól behatárolhatóan pár lelkes angol whig filantróp törekvése. Ezek a személyek, akik közül ki kell emelni Sir Gilbert Elliot-ot és Sir Frederick North-ot, mind meg voltak győződve arról, hogy az angol alkotmány az emberiség szellemi fejlődésnek egy egészen különleges, remekbe szabott eredménye, mely alkalmas arra, hogy bármely nemzetnek és országnak minden létező bajára gyógyírként szolgáljon. Ezen elv első gyakorlati kipróbálására Korzika adódott lehetőség. Nem lehet azzal vádolni a kísérletezőket, hogy a legkönnyebb terepet választották.

A korzikai angol királyság alkotmánya a 18-19. századi Európa egy fontos szellemi terméke. A korabeli politikai hajlamú közönség felfokozott érdeklődéssel figyelte az angol alkotmányt, és az angol „alkotmányos hittérítők” számára kiváló táptalajt szolgáltatottak divatos angломániájukkal. Az angol kísérlet eredménytelen maradt volna, az általános fogadókészség híján. Korzika, később Szicília, Spanyolországban és a Jón-szigeteken mindenütt jelentős hatóerő volt az elit köreiből kétségtelenül létező angломánia, vagy legalábbis anglofilia. Dolgozatunkban utalunk rá, hogy tulajdonképpen az 1791-es francia alkotmány is jelentős részében tulajdonképpen az angol alkotmány szellemét vette át.

A korzikai tanulságokat később a brit birodalom több birtokán is alkalmazták, és általában egyre több sikerrel. Sir Gilbert Elliot korzikai működéséért lordi rangot kapott (Lord Minto néven), és Indiának

kiemelkedő alkirálya lett, majd később két leszármazottja is India főkormányzói, illetve alkirályai lettek. India ugyan nem volt domínium, de a korzikai tapasztalatok nem veszték el. Sir Frederick North is hasznosította ismereteit, először mint Ceylon kormányzója, később azonban sokkal izgalmasabb körülmények között tudta kipróbálni magát: a brit fennhatóság alá került Jón-szigeteken részt vett a szigetek angol mintájú alkotmányának elkészítésében, és a Jón egyetem megalapításában. Ezek már maradandóbb eredményt hoztak mint a korzikai mű: a Jón-szigetek alkotmánya 1817-től 1862-ig maradt érvényben (amikor is a szigetek, a brit kormány jóváhagyásával csatlakoztak Görögországhoz), a Jón egyetem pedig máig létezik. A 19. század első két évtizedében a mediterrán szigetek lettek a brit „alkotmányos kísérletezés” vegyi laboratóriumai. Az „alkotmányos hittérítők” eredményei közé tartozik Málta 1801-es, majd 1812-es rendezése. A máltaiak 1811-es petíciója az angol királyhoz olyan kéréseket fogalmaz meg, amelyek szintén kísértetiesen hasonlítanak a korzikai gyakorlathoz. Az angol „alkotmányos hittérítők” legnagyobb hatású tette a Sir William Bentinck által elősegített 1812-es szicíliai alkotmány. Ezért aztán nem sokáig működhetett, de később, az itáliai alkotmányos fejlődés számára mindig etalonként szolgált. Ez az alkotmány olyannyira fontos szöveg, hogy függelékünkben magyarul mellékeljük is. Az angol alkotmány erőteljes hatása felfedezhető az 1812-es spanyol, majd az 1820-as nápolyi, ú.n. „karbonári” alkotmányban is. Az angol hatás – sajátos módon, jórészt az alkotmány létrehozásában a bécsi kongresszuson aktívan közreműködő Pozzo di Borgo révén – kimutatható a francia restauráció 1814-es alaptörvényében. Mindezen törekvéseknek és eseményeknek nagy szerepük volt abban, hogy a 19. század folyamán Európa törvényhozói számára az angol alkotmány végig megkerülhetetlen minta maradt.

Ha a korzikai angol királyságot valamiféle történelmi értékelésnek kívánjuk alávetni, a következőket állapíthatjuk meg: a sziget kormányzásával megbízott angol személyek túlértékelték az angol államszervezési tapasztalatok helyi alkalmazhatóságát. A korzikai társadalom és államszervezet szokásait a szükségesnél kevésbé vették tekintetbe. Saját, honi szokásaiktól eltérően tulajdonképpen némileg felelőtlen reformálgatásokba kezdtek. Ezen kívül – bár az angolokra állítólag általában nem jellemző a viszálykodás - egymással is olyan súlyos konfliktusaik voltak, melyek valószínűleg önmagukban is lehetetlenné tették volna a stabil kormányzást.

Az angolok, állításaikkal ellentétben, tulajdonképpen nem rendelkeztek kiérlelt elképzelésekkel a Korzikán való hosszútávú berendezkedést illetően. Dolgozatunkban utaltunk rá, hogy ekkoriban Nagy-Britanniának egyáltalán nem volt birodalmi stratégiája. A Pitt-kormányoknak egyébként sem a széleskörű külpolitikai éleslátás volt a legkiválóbb tulajdonsága, a

Mediterráneum pedig kiváltképp nem érdekelte. A korzikai és angol törvényhozók által kidolgozott alkotmány a gondos munka ellenére tapasztalatlanságot tükröz, sok joghézagot hagy. Intézkedéseik nem adnak támpontot arra nézvést, hogy egyenrangú, uniós partnernek, vagy alacsonyabbrendű gyarmatnak tekintik-e a szigetet. Bizonyos intézkedéseik, és jelentős anyagi áldozatvállalásuk arra utal, hogy a szigetet hosszú távon meg kívánták tartani, 1794-ben azonban a szigetet Toulon elvesztése fejében, „jóvátételnek”, illetve a leendő békeszerződés alkalmával kijátszható kártyának tekintették, a brit kormány ülésin gyakorlatilag nem is esett szó Korzikáról, 1796-ban pedig gyorsan és angolosan távoztak a szigetről.

Az események egyik szereplője sem volt kompromisszumkész, bár írásaiban mindegyikük ezt bizonygatja. Előítéleteiket az együtt töltött két év nem enyhítette, inkább megszilárdította. Ahogyan Elliottól idéztük, hosszú ideig tartó, megértő együttélésre lett volna szükség a két idegen szokású, hagyományú nemzet között. Csupán két év adatott nekik, melynek végére azonban teljesen megromlott a kapcsolatuk. Az angolok megerősítve érezték addigi előítéleteiket, miszerint a korzikaiak eszetlenül és ok nélkül gőgösek, veszekedősek, viszálykodók, követelőzők, ugyanakkor kétszínűek, ígéreteiket eszük ágában sincs betartani és hálátlanok. A finomlelkű Elliot ezt a következőképpen foglalta össze: „a korzikai nép egy enigma, aminek senki sem ismeri a megfejtését”. A korzikaiak szerint az angolok pénzéhesek, hihetetlenül arrogánsak, fölényeskedők. Jóval később, az eseményeket értékelve Pozzo di Borgo is megállapítja: „egmásnak sem szövetségesei, sem társai nem tudtak lenni”. A korzikai angol királyság, mint különböző kultúrák egybeforrasztásának kísérlete, tökéletes kudarcot eredményezett. Az 1794 és 1796 közötti időszakot egyik fél sem sírta vissza soha.

A korzikai angol királyság világtörténelmi jelentőségéről beszélni kissé bizarr ötletnek tűnik. Ám van a szerencsétlen történetnek néhány messzire mutató vonása. Az a tény, hogy Korzikán, 1794-ben kísérlet történt egy Nagy-Britannián kívül élő nemzet egyenjogú birodalmi beintegrálására, és ehhez a jogi alapot egy kartális alkotmány biztosította, a brit domíniumi rendszer felé történő egyik első lépésnek bizonyult. Korzika, kissé még rosszul körülírt módon, de kétségtelenül afféle domíniumként működött.

Korzika sajátosságosan más mintát is adott: Paoli rendszere és államférfiúi viselkedése egy demokratikus államférfi, egy katona-diktátor és egy, az állami élet minden területén ellenőrzésre törekvő diktátor sajátos vegyülete volt, aki gondolkodás nélkül azonosította magát nemzete jobbik felével. Karizmatikus személyének, módszereinek lenyomata világosan felismerhető a bonapartizmusban. Ez a szerencsétlen sorsú, rövid életű, elfelejtett államocská tehát mégiscsak hozzájárult az egyetemes emberi történelem alakulásához.

A dolgozat függelékében a 18. század három legfontosabb korzikai alkotmányos törvényének, valamint az 1812-es szicíliai alkotmánynak teljes szövegét magyar fordításban közöljük. Ezek eddig még nem jelentek meg magyarul. Ugyancsak a függelék része az 1730 és 1796 közötti korzikai törvényhozó gyűlések listája, melyet a források alapján próbáltunk meg a lehető legteljesebbé tenni.

A dolgozat témájához kapcsolódó publikációk jegyzéke:

1. Célok és minták: korzikai alkotmányok a 18. században = A modernizáció határai : Tradíció és integráció Kelet-Európa (házánk) és a Mediterráneum történetében : 19-20. század : Tudományos konferencia, Szeged, 2001. szeptember 19-21. 91-104. p.

2. Genovai uralom Korzika szigetén = Limes, 2002/4. 99-112. p.

3. Eighteenth-century legislation of Corsica = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Hispanica, Tomus VII. (2002.) 29-45. p.

4. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya /franciából ford. és a bevezetőt írta Tandori Mária. Szeged, JATEPress, 2002. (Documenta Historica 56.)

5. Angol pártok és parlamenti csoportok az 1780-as években = Századok, 2003 / 3. szám, 715-747. p.

6. A korzikai angol királyság, avagy a kölcsönös meg nem értés története = Aetas, 2004/3-4. (19. évf.) 31-49. p.

Konferenciaelőadások

1. A korzikai angol királyság (Debrecen, Albion-konferencia, 2001. május)

2. Korzika és a Barbaricum (Szeged, 2003. november, Mediterráneum konferencia)

3. Korzika klánjai és a ifjú Napóleon (Szeged, Bonaparte Napóleon koronája és üzenete c. konferencia, 2004. nov. 18-19.)

The history of Corsica is a „terra incognita” in the Hungarian historiography. About this theme there weren't any researches or publications until the 1990s, when the PhD-School of the Historical Institute of the Szeged University (late JATE) engaged himself to the Mediterranean history. I started to research of the Corsican history in 2001.

The curious story of the Anglo-Corsican kingdom is universally unknown. To find some sources and literatures, it was a real adventure. This work in Hungary, is absolutely impossible: there are some out-of-date books in the Szabó Ervin Library, Budapest, but that's all. The situation is only a little better in the great European libraries: even the published sources (most of the sources are published) are difficult to access. Nowadays there are few historians to be occupied with the Corsican history, even with this three years.

This was the first aim of my work: to answer the question, what is the cause of this general ignorance? Of course, you can say: this is a little island, and only three years of its history. It's true. But this three years were in the first phase of the French Revolutionary wars, and Corsica is the fourth greatest Mediterranean island, and this island was one of the stages of the great Anglo-French struggle. It would be a very important chapter of the World history. About the French Revolution, the wars of the first coalition, and the youth of Napoleon, you can find an unlimited mass of the books on the shelves of the World's libraries. But in these books there are almost not any words on Corsica. If you see the great monographs, like the adequate volumes of the Oxford or Cambridge history, you can find maximum two phrases: in 1794 the English troops occupied Corsica, and in 1796, they evacuated. This is that's all. The famous monographs, like for example O'Morgan's Oxford Illustrated History of Britain, or Churchill's English-speaking peoples, do not mention even Corsica's name. The situation is the same with most of the histories of the French Revolution, like the books of Soboul, Mathiez, or Furet. All over the World the reader can find some informations on Corsica in the first chapters of the Napoleon-biographies. But the years between 1794-1796 are missing of them, because of the Bonaparte family in these years was exiled from Corsica.

So, the Corsican history, prominently the above mentioned three years, are almost unknown. That's why it was necessary to write a concise Corsican history in the first part of this dissertation. Without the knowing of the events, or the mere dates, the constitutional changes remain obscure. Meanwhile, the events give the reason of the universal ignorance about the Anglo-Corsican state and constitution. It was not a career-story for any of the participant nations. (In my interpretation, the Corsicans are a complete nation, and not an ethnical minority.) This

story is missing from the French historiography, because in this above mentioned three years, the island was not the part of France, and by the way, they don't like to remember: the English fleet and army drove out them. Most of the Frenchmen are devoted to Napoleon, and this time Napoleon had nothing to do with Corsica. For England, the story was similar. The English troops were received by the Corsicans with enthusiasm, but within two years the public feeling dramatically changed, and the French army simply drove out them. All over the World the Englishmen like to play the role of the elegant civilisator. Now they were obliged to comprehend: the Corsicans, within two years, completely hated them. It's not compatible with the English self-consciousness. Even more inconvenience, they devoted a lot of money to the island, maybe they had long-term plans to it.

The French and English public had no problem to delete this few years from their historical memory: Corsica in this context not even a historical episode. In France, and mainly in England, the interest on Corsica was always a particular thing: it's limited to a minority of the English whig political circles. The radical whigs and the tory leaders – and all of the people – remained totally indifferent to Corsica, and even to the Mediterranean.

The Corsican historians also can elude this time from their national history, but this is not so simple operation like for the English or French authors. Most of the Corsican-written histories of Corsica devote to this theme only 3-4 pages. The Corsican authors don't like this aera, because of it was not too heroic one: to change the French rule to the English one, and vice versa. In 1793/94 they disparaged the French Convent, and the francophils were cruelly expelled from the island (unluckily the Bonaparte family included). In 1794, in their first enthusiasm promised to the English leaders everything. After a few months (when the Englishmen believed to their nice promises, initiated to make some financial, constitutional and legal measures), the Corsicans calumniated them with absolutely nonsenses. In this time, for a change (parallele to the won battles of Napoleon in the Italian campaign), they started to be extatic francophiles. Finally, when there were in the island a considerate number of French troops, they drove out the – already leaving – Englishmen.

The story of the Anglo-corsican kingdom was an uncomfortable fiasco for all the three participant nations. There is an other nation, who could have in common with the Corsicans: the Italians. The state of Genova (till the end, 1797) always expressed his claim to the island. The Italian state inherited this demand. The Italian irredenta movement continued it, in the 1920s and 1930s. But the Corsicans, after four hundred years of Genovan rule, didn't want to hear of it. After 1945, the

Corsican-Italian historical connections are interrupted. The two nations don't like each other: the Corsicans for example are totally offended, if the foreigner pronounces the name of Ajaccio or Bonifacio in Italian way. This mutual aversion has a specific consequence: the national historiography of Italy misses Corsica (retroactively, to the Middle Ages also). So, the French history had no common with the Corsican before 1768, most of the Corsican history missing from the national histories of the two great regional nations.

The fundamental literature of the Corsican history can be divided into two parts. It depends on the author's nationality: whether the person was born in Corsica, or not. The difference is in the personal motives. If the author's nationality is not Corsican, he writes a narrative history, almost impartially, objectively, concentrated on the most important events and personalities. Caird, Desmond Gregory, and Dorothy Carrington are good examples. If the author was born in Corsica, his work has some characterical inequality: usually he has a direct sympathy or aversion to some historical events or personalities, and he writes – at least to some extent – a personal- or family-history. If the author's name for example Graziani, there is a great probability of mentioning some personalities (even in not too important magistrates) with the same name. In the case of other authors, you can find other names. Besides of it, these may be very important and interesting works, but they have a special „couleur locale”. This speciality is the heritage of the ancient clan-system: all of the Corsicans are also amateur genealogists. The families have a lineage, back to 7-8 hundred years: usually they know exactly, what their ancestors and their enemies are did in the 18th century. So, for a part of the Corsican historians the history of the island is at a same time a family-history, with personal prejudices. (It's not only a Corsican custom: the swiss-italian Sismondi, in the turning of the 18th and 19th century, in connection with the Genovan and Pisan history also underlined the persons with the name of Sismondi.)

The works about the Corsican history in general, are very different in quality. The „Mémorial des corses”, and the works of Francis Pomponi, René Emmanuelli, Michel Vergé-Franceschi, Jean-Victor Angelini, René Sédillot are important books, but the four different editions of the „Histoire de la Corse” (in the Que sais-je? Series) are short, trivial and superficial. All of these works are dealing with the Anglo-Corsican kingdom in 3-4 pages maximum.

For this theme more interesting books are those, which occupies directly the Corsican 18th century. In the history of Corsica, the 18th century was the „greatest age”, the „golden years”. There are a lot of

historians to occupy with it. But not with the English times: more popular is the age of the 40-years of war of independence, the age of Pascal Paoli, the French Ancien Regime, or the French revolutionary years. The political history is not a favourite theme nowadays, more popular is the economic-, society-, or micro-history: there are some interesting results connected to the mills, salt-works, road-buildings, etc. It's peculiar: the Corsican historians deal with particular questions. The considerable monographs ususally written by foreigner (usually anglo-saxon) writers. For example – by the late authors – Caird, or Holland Rose, and by the contemporaries Thadd E. Hall, Desmond Gregory or John McErlain. Dorothy Carrington has an extraordinary role among the historians, because in addition to her lots of papers and monographs, she made a book of reference: publicated the sources of the British Public Record Office connecting to Corsica, and wrote the *Granite Island*: it's an extraordinary collection of beautiful essays on Corsican history, cultural history, folklore, anthropology, etc.

The Anglo-Corsican kingdom is the theme of some papers by the following authors. It's necessary to underline the names of Pierre Tomi, Francis Beretti, Francois Casta, Jean-Yves Coppolani, Antoine Graziani, Rafaele Ricotti and John McErlean. The two later also wrote a short paper on the constitution of 1794. Unfortunately, these papers are not deep works, only short, chronological narratives, and short lists of the main articles of the mentioned act. A good example for the ignorance on the constitution of 1794: the proceedings of the conference „Il modello costituzionale inglese e la sua recezione nell'area Mediterranea...”: the volume is more, than 1000 pages and there is only 8 pages for the Corsican constitution (it's only the half of the paper of Rafaele Ricotti). The volume was compiled by Italian historians.

The sources of the history of the Anglo-Corsican kingdom are mainly publicated at the end of the 19th century, by abbé Letteron, a patriot Corsican. For this aim, he (and his friends) founded a review, the *Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse* (BSSHNC). In this review – among a great number of interesting botanical, zoological, pilological, folkloristical papers – from the 1880s were publicated the serials of the Corsican historical sources, for example the texts of the ancient laws (*Libro Rosso*), an important collection of the proceedings of the Corsican Parliament (originally in Italian, later in French too), letters of Pascal Paoli (always, when a new piece was found). Also here were published the letters of Frederick North, the secretary of state (*Gouvernement anglo-corse: correspondance du secrétaire d'état Frederic North avec les autorités administratives de la Corse*), Sir Gilbert Elliot's letters (*Correspondance de Sir Gilbert Elliot, Vice-roi de Corse avec le*

gouvernement anglais) (some writings are of course, duplicated). The important part of Elliot's letters can be found also in the Carrington-collection, and in the volumes compiled by his niece (*Life and Letters of Sir Gilbert Elliot, First Earl of Minto from 1751 to 1806*). For the English times the sources are mainly military-historical: the letters of the famous English soldiers, for example the correspondence of Sir John Moore and Charles Stuart. So, the most of the historical sources of Corsica were published in the last century, and also in 2-3 languages. The history of the anglo-corsican kingdom can be studied perfectly by edited sources. Meanwhile, I may to add: the old volume of the BSSHNC are not easy to access: you can find them only in the archives and libraries of Corsica: in Bastia, Ajaccio, or the Corte university. So, in spite of the published sources, you must go to Corsica to consult them. We have some additional sources of the late-eighteenth-century Corsican history (but not strictly for the anglo-corsican kingdom), like James Boswell's *Account of a tour on Corsica*. It was made in the 1760s, but it founded the basis-knowledge on Corsica in the eighteenth-century England. Boswell gives a colourful picture of the landscape, society, customs, and the personality of Pascal Paoli. Very important – and fairly well-known sources are in the Frederic Masson's Napoleon-volumes, with the letters and writings of the young emperor. A collection of them can be read in Hungarian also, translated by Jókai Rita.

In connection of the sources, we would mention the problem of the language. As above mentioned, the sources of the eighteenth-century Corsican history were written in Italian – even the laws and the orders of the governors. (Before this century, of course in Latin.) The official language was the Toscan-Italian (later the Italian literary-language), because of the Corsican nobility and the magistrates were educated in the great universities of Northern Italy, like Pisa or Bologna. The popular language divided into dialects, with closed vowels (the Italian -o is in the Corsican: -u). In written documents you can find this speciality after the 1770s, by Corsican writers: the patriotes systematically use the Corsican names in dialectical forms: Ajaccio for example Ajaziu. Between 1769 and 1793, and after 1796 the official language is the French. The documents were written in French, but the people didn't know this language: so, the local government was bilingual: in the everyday life the Italian remained utilised. The English era was a special time: the English leaders, like Elliot, or North spoken very well French and Italian (even the soldiers, like Moore, also), and they acclimatized easily, first to the French, later to the Italian administration. It was inevitable: among the Corsican leaders only Paoli was English-speaking (Pozzo knew a bit of English, but not with

eloquency). So, the documents of the English rule were written in Italian. Only the private letters of Elliot, Moore or Stuart, and the official correspondence with the English government were written in English. Anyway, in the all Mediterranean, the Italian was the perfect universal language: it was useful to know for an Englishman, not only in Corsica, but later in Sicilia, Sardegna, Malta, even (in the late Venetian colony) Ionic islands.

Depending on the historian's nationality, the geographical names and technical terms are very changeable: they used in Italian, French, Corsican, or even in English form. This is a rather confuse situation: e.g. a little Corsican port has four names: the Italian San Fiorenzo, in Corsican: San Fiorenziu, in French Saint-Florent and in English StFlorent. The South-Western part of the island in Italian Di là dai Monti or Oltremonti, in French Au dela des Monts. The Toscan port, Livorno has a French name: Livourne, or even an English one: Leghorn! The usage of the terms is a real problem, in this paper we utilize the Italian form by historical causes: in 1794-1796 this was the official form.

The Corsican history is not understandable without the knowledge of the Genovan history. It's necessary to study the Genovan state and constitution, what is unseparable from the Northern Italian city-states. On the Genovan history you can consult with two great monographs (Federico Donaver: *Storia di Genova* /1970/, and Teofilo Ossian De Negri's work with the same title /1968/). Fortunately we have a lot of interesting and important studies by Jacques Heers, about the Genovan political- and social history.

There are some works on the Corsican constitutions, but not too much. Ange Moretti wrote on Rousseau's constitutional project, appendiced with a valable Corsican constitutional-history. Mathieu Fontana occupied with Paoli's constitution. Francis Pomponi has an excellent study on the 1793-94 Governo provvisorio. Dorothy Carrington, John McErlain, Desmond Gregory and Rafaele Ricotti have written some shorter papers or chapters on the 1794 constitution, but not sistematic studies. There are a lot of monographs on the contemporary English and French constitutions, some of them we have used.

First of all my aims was to write the narrative history of Corsica and the Anglo-Corsican kingdom, first time in Hungarian. This part of the study has no new scientific results, but it's necessary for understanding the circumstances of the 1794 constitution. The Corsican history before 1729 is a concise history, and after it's more detailed. In this part we deal with the 18th-century Corsican war of freedom, the French invasions, the 1755-1769 rule of Paoli, the French Ancien Regime, and

after the Revolution in Corsica, the 1793 declaration of the independence, Paoli's second regime, and finally, the English epoch. The next chapter deals with the English participation in the history of the Mediterranean (until the French Revolution and the Toulon expedition).

The main stream of these is the history of the Anglo-Corsican kingdom and its constitution, the latter submitted to a deep analysis. There would be observed the Corsican customary law, the elements of the so-called historical constitution, for example the ancient people's assembly, the *veduta*, or its later hereditary, the representative assembly (*consulta*). We also deal with other special elements of the Corsican customs, like the *Terra di Comune*, *Dodici*, the ancient municipal system (the *pieves*), or some social specialities, like the *vendetta*. We occupy with the functioning of the Genovan state and empire in the course of more hundred years. In connection of the 18th century we deal with the serials of the constitutional arrangements, acts and political changes. The most important documents are in the appendix in Hungarian translation. These are the following: the acts of the *Alesani consulta* (King Theodore's inauguration), in 1736, and Paoli's 1755 constitution. In connection of the French Ancien Regime, we illustrate the great reform works, which aimed to modernize the island, and analyse the structure of the orders, its methods and problems. It's necessary to emphasize: France didn't mean a total annexion: the ancient municipally-system, the laws and most of the customs survived. The French revolution at first caused a great enthusiasm on the island, but after 1791, parallel to the growing centralism, more and more Corsican customs and institutes became forbidden. But the Corsican constitutionalism given new elements, like some revolutionary ideas, like *égalité*, or some human rights. These constitutional elements survived the confuse years of 1793-1794. Finally, we deal with the English era: the pieces of the English constitution (some of them via the French constitution of 1791) were mixed with the Corsican customs. The English elements of the new constitution were the followings: the electoral system (which was very similar to the Corsican one, except the censal restricts), the institute and working methods of the Parliament, the viceroy, the freedom of the press, the *Habeas Corpus* system, the religious tolerancy and the jury.

The chronological system in the chapters on the constitution was overwritten by the thematical one: the branches of the power. The chapters are the followings: the municipal system, the legislation, the executive and juridical powers, and – in the order of the anglo-saxon constitutional customs – other constitutional powers, like human rights, religion, army, economy, finance and the foreign policy.

These observations are the main results of the thesis: nobody has made such a deep observations on the Corsican constitution of 1794.

The additional aim of my paper is to draw a picture on the Anglo-Corsican union not as a mere historical curiosity, but to state it to his own right place in the World's constitutional history.

Generally the 1755 constitution is known as the zenith of the Corsican constitutional development. But the most exact, most accurate, and most moder constitution was made in the British times. This constitution meanwhile didn't occupied with the Corsican customs, traditions, liberties and institutions, so – in spite of it's unquestionable modernity – couldn't give any remarkable and remainable changes to the Corsican political system, or to the people's senses. The constitution itself was an extraordinary experiment. In the turning of the 18-19th century, the English whig political circles had some proselytism in connection to the constitution. Corsica was their first laboratory. The „constitutional missionary” is a self-made name for a special political movement. It was not an organized movement: it's connected to a few whig philanthrops. Among these men we must underline the name of Sir Gilbert Elliot and Frederick North. They were all convinced, that the English constitution is a pike of the human development, which can resolve all the problems of all countries or peoples. These principles were tried first at Corsica, it was not the simpliest place.

The constitution of the Anglo-Corsican kingdom is an important result of the 18-19th century Europe. The contemporary public interested in the English constitution very much, their „anglomania” made a comfortable field for the „constitutional missionaries”, it was an important factor for the English aims. This anglomania, or anglophilia was not a typical principle for the Corsican elite, but it was most stronger later in Sicily, Malta, Spain, and the Ionic island. It was also a characteristic situation in France: the 1791 constitution – at least partially – follows the English example.

The Corsican experiences later were used in other places of the British empire, with growing successes. Sir Gilbert Elliot later was created to lord, and governor of India. In this role he was followed by his two descendants (son and grandson). Sir Frederick North named to the governor of Ceylon, but later he obtained a more inspirative workplace: he took part of the constitution-making on the Ionic-island, and founding a university. These were remaining results: the constitution of the Ionic islands worked from 1817 to 1862 (when the islands – with British agreement – annected to Greece), and the Ionic university lives today. In the first decades of the 19th century, the Mediterranean islands would be the labors of the English constitutional experiences, the later dominium-system. The other results of the

„constitutional missionaries” were the political system of Malta in 1801 and later in 1812: these acts were very similar to the Corsican state. The most famous constitutional act was the Sicilian in 1812, which was made by Sir William Bentinck. It was not worked for a very long time, but remained like „etalon” for the Italian constitutional development. This is an important text, so you can find it in the Appendix of this these, in Hungarian translation. The remains of the English constitution you can find in the Spanish one in 1812 and 1820 in Naples (the so-called „carbonari”-constitution). The English constitutional influence may perceive in the French Restauration: Pozzo di Borgo played a great role in the legislative work of the Congress of Vienna. So, the English constitution remained an inevitable scheme for all of Europe in the course of the 19th century.

To estimate the historical value of the anglo-corsican kingdom, we may state the followings: the English participants overestimated the usefulness of the English constitutional experiences in the governing of Corsica. They had paid attention to the Corsican society, state organization and customs, less than necessary. In spite of their own customs, began to some irresponsible reforms. In addition to these – meanwhile it’s not a typical English characteristic – they discorded each other so deeply, that would made completely impossible the stable government.

The English politicians – in spite of their own statements – had not any ideas on the long-term governing of Corsica. In this paper we had an allusion: Great Britain in these times had no precise imperial strategy, and the Pitt Government was not an expert in foreign policy, even was absolutely indifferent to the Mediterranean region. The constitution made by the Corsican and English lawyers, in spite of their brave work, remained imperfect, with a lot of legal disputes, deficiencies. There remains the question, whether Corsica in the Englismen’s eyes was seen like a mere colony, or a country with an equal rank. Some of their acts, and their financial sacrifices show the intention of long-term arranges, but in 1794 the British government looked at Corsica like a token of the compensation for the war costs, on the next peace conference. On the councils of the British government there was not even a simple word on Corsica. Later, in 1796, the English troops leaved the island urgently. The participants were not ready to make compromises – in spite of their declarations. After the three-years co-habitation, their mutual superstitions didn’t finished, even strenghtened. As Sir Gilbert Elliot stated: the two nations ought to have a long, peaceful common history. They had only three, stormy years, with wars and extreme conflicts, their connections worsened quickly. A few years later Pozzo di Borgo stated: „ ... they couldn’t been nor allies nor

cooperatives to each other.” The anglo-corsican kingdom, like the melting pot of different cultures, lead to a perfect misfortune. None of them desired back the years between 1794 and 1796.

It seems a bit of bizarre idea to speak the worldwide historical significance of the anglo-corsican kingdom. But this unfortunate history has some important aspects. In 1794 there was an attempt to integrate a foreign nation into the British empire, with equal rights, by a written constitution: it was the first step to the British dominium system. Corsica – if not in the perfect way – unquestionably was a dominium, like later Canada or Australia.

Corsica gave to the world an other scheme too: Paoli’s regime, his statesmanship, was a special mixture of the democratic people’s leader, a soldier-dictator, and a modern totalitarian dictator. He made himself identify with his nation’s better part. His carismatic personage, his methods, you can perceive in the Bonapartism. So, this unfortunate, brief-living little state added something to the human history.

In the Appendix of the paper you can find the full texts of the three most important 18th-century Corsican constitutional laws, and the Sicilian constitution of 1812, in Hungarian translation. These were unpublished in Hungarian. Also in the Appendix are collected the list of the 18th-century Corsican legislative assemblies.

Publications in connection of the thesis:

1. Célok és minták: korzikai alkotmányok a 18. században = A modernizáció határai : Tradíció és integráció Kelet-Európa (hazánk) és a Mediterráneum történetében : 19-20. század : Tudományos konferencia, Szeged, 2001. szeptember 19-21. 91-104. p.

2. Genovai uralom Korzika szigetén = Limes, 2002/4. 99-112. p.

3. Eighteenth-century legislation of Corsica = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Hispanica, Tomus VII. (2002.) 29-45. p.

4. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya /translation and introduction by Tandori Mária. Szeged, JATEPress, 2002. (Documenta Historica 56.)

5. Angol pártok és parlamenti csoportok az 1780-as években = Századok, 2003 / 3. szám, 715-747. p.

6. A korzikai angol királyság, avagy a kölcsönös meg nem értés története = Aetas, 2004/3-4. (19. évf.) 31-49. p.

Conferences:

1. A korzikai angol királyság (Debrecen, Albion-konferencia, 2001. május)

2. Korzika és a Barbaricum (Szeged, 2003. november, Mediterráneum konferencia)

3. Korzika klánjai és a ifjú Napóleon (Szeged, Bonaparte Napóleon koronája és üzenete c. konferencia, 2004. nov. 18-19.)